G. C. HELBERS (1902-1990)

N. D. B. Habermehl

Inleiding,

Tot op de dag van vandaag geniet G.‘ C. Helbers bekendheid als de grondlegger van de Goudse Musea, in het bijzonder van het Catharina Gasthuis. Veel minder bekend zijn de activiteiten die hij ontplooide als genealoog en historicus. In dit artikel zal zijn leven worden geschetst, met speciale aandacht voor zijn verdiensten op het terrein van de lokale geschiedschrijving. Tevens is een bibliografie van zijn Goudse geschriften opgenomen, bedoeld als een handreiking voor degenen die daarvan nader kennis willen nemen.

Levensschets.

Gijsbertus Cornelis Helbers werd op 2 juli 1902 geboren in Delft. Reeds op jeugdige leeftijd was hij geïnteresseerd in de geschiedenis. Hij bezocht op 13-jarige leeftijd het gemeente-archief te Rotterdam en kocht, voor zover zijn zakgeld dat toeliet, antieke voorwerpen. Zijn eerste publikatie handelde over de toestand van de wegen in de zeventiende eeuw in Overschie. Verder was de jonge Helbers een verwoed verzamelaar van prentbriefkaarten van alle steden, dorpen, gehuchten en vlekken die hij had bezocht. Na zijn middelbare school studeerde hij rechten en kunstgeschiedenis. Tot een afronding van deze studie kwam het evenwel niet. Wel verscheen in 1929 van zijn hand een gedenkboek van Overschie, dat hij op grond van een groot aantal door hem verzamelde gegevens in zes weken schreef.

In 1932, het jaar waarin hij secretaris werd van de Monumentencommissie van Zuid-Holland, werd Helbers gevraagd een overzicht samen te stellen van de historische monumenten in Gouda. Mede door deze opdracht, die hem in nauw contact bracht met de vele fraaie gebouwen die Gouda telde, vatte hij voor de stad een genegenheid op die altijd is blijven bestaan. Tegelijkertijd was hij verbijsterd over de veelal slechte staat waarin de gebouwen verkeerden en vooral over het gemak waarmee het gemeentebestuur vele fraaie monumenten sloopte. Waar mogelijk probeerde hij het tij ten goede te keren. Op het gemeente-archief, waar Helbers als de tijd hem dat toeliet genealogisch onderzoek verrichtte, maakte hij kennis met A. R. van de Putte, een enthousiast liefhebber van oud-Gouda en lid van de Commissie van toezicht op de plaatselijke oudheidkamer. Deze liet hem de verzameling Goudse oudheden op de bovenverdieping van het gebouw Arti-Legi zien. Op Helbers maakte de oudheidkamer de indruk van een rommelzolder. Dat hierin verandering moest komen, was voor hem al snel duidelijk. Hij besloot, daarin gesteund door Van de Putte en diens medecommissieleden J. van de Pol en J. Smit, de chaos te ordenen, Helbers werd daartoe in 1937 aangesteld als conservator, zij het dat hij pas in 1940 als zodanig door het gemeentebestuur werd benoemd en gesalarieerd. Vol energie toog hij aan het werk. Al snel boekte hij resultaat. De bovenzaal van Arti-Legi kreeg een geheel ander aanzien, terwijl hij van De Moriaan een aantrekkelijk museum wist te maken.

In de Tweede Wereldoorlog wist Helbers als hoofd van de Kunstbeschermingsdienst district Gouda in een aantal gevallen te voorkomen dat particuliere bezittingen in beslag werden genomen. Zijn enigszins beschermde positie had echter ook ‘onaangename kanten. Toen hij een groep Duitse officieren in de Sint-Janskerk rondleidde, werd hem dat van Nederlandse zijde nogal kwalijk genomen. Wat zijn critici niet ‘wisten, was dat op het grote orgel tien onderduikers zaten. Dit noodzaakte Helbers in de nabijheid van de Duitsers te blijven om te voorkomen dat zij de onderduikers zouden ontdekken. Overigens was de belangstelling van de bezetter niet van kunsthistorische aard. Enige dagen na het bezoek werden honderden jonge mannen, die bij een razzia in Rotterdam waren opgepakt, de kerk ingedreven om daar te overnachten. Omdat zij op stro moesten slapen, maakte Helbers zich grote zorgen dat door onoordeelkundig gebruik van kaarsen brand zou ontstaan. Dit deed hem besluiten eveneens de nacht in de kerk door te brengen.

Helbers was deze jaren met name actief ‘op museaal gebied. In 1940 kreeg hij de beschikking over het kort daarvoor ontruimde Catharina Gasthuis. Hij haastte zich om alle nog aanwezige gasthuisjes af te laten breken en tevens om de schoorstenen te slopen waarmee hij het gebouw voor de bezetter onaantrekkelijk maakte. In dit ijskoude gebouw heeft Helbers als conservator met twee man personeel gedurende de oorlogsjaren hard gewerkt om er een museum van te maken. In deze moeilijke jaren wist hij zich echter gesteund door Margaretha Molt, met wie hij op 25 augustus 1941 in het huwelijk was getreden.

Na de oorlog werden de werkzaamheden in het Catharina Gasthuis in versneld tempo voortgezet. Omdat de financiële middelen beperkt

en de materialen schaars waren, duurde het nog twee jaar voordat de verbouwing zover was gevorderd dat het museum officieel in gebruik kon worden genomen. Op 19 juni 1947 vond de opening plaats in de grote grachtenzaal in het bijzijn van verscheidene autoriteiten, waaronder minister-president Beel. Bij deze gelegenheid werd door verschillende sprekers benadrukt dat het Catharina Gasthuis een levend museum moest zijn met wisselende tentoonstellingen. Helbers handelde geheel in deze geest. Onvermoeibaar doorkruiste hij de stad, op zoek naar 'nieuw' materiaal voor zijn museum. Hij legde contacten die hem dikwijls geschenken en legaten opleverden, bezocht uitdragerijen en antiquairs en was aanwezig bij de sloop van gebouwen om te zien of er nog iets van waarde was voor het museum. Binnen het museum organiseerde hij een hele reeks tentoonstellingen, zoals een van tekeningen van Vincent van Gogh, een van Japanse prenten en een over het Oranjehuis met kostbare zelden uitgeleende voorwerpen uit het koninklijk bezit. Tussen de bedrijven door deed Helbers genealogisch en historisch onderzoek. Daarbij stond Gouda veelal centraal.

Waar mogelijk combineerde Helbers zijn liefde voor reizen met zijn belangstelling voor kunst. In 1945 raakte hij tijdens een verblijf in Denemarken onder de indruk van de kunstzinnigheid aldaar. Nog enthousiaster was Helbers over Italië, waar hij de opgravingen in Herculaneum bezocht en vele maanden in Rome en Pompeï verbleef. In deze periode leerde hij de renaissance waarderen. Deze stijl, met zijn strakke lijnen en beheerste gebogen vormen, sprak Helbers meer aan dan de barok, die hem wel imponeerde, maar slechts tot op zekere hoogte bekoorde.

Helbers had grote belangstelling voor meubilair, zowel oud als nieuw. Zijn kennis op dit gebied gebruikte hij om het Catharina Gasthuis smaakvol in te richten. Helbers ging daarbij soms zover dat wanneer voor de aanschaf van een interessant meubelstuk het geld ontbrak, hij dit uit eigen middelen aankocht om het vervolgens op een daarvoor geschikte plaats in het museum neer te zetten,

Veel wist Helbers dank zij zijn enorme inzet te bereiken. Zelf vond hij het echter te weinig. Het gemeentebestuur was en bleef zuinig, waardoor hij zich teveel in zijn mogelijkheden beknot voelde. Helbers ervoer het dan ook als een bevrijding toen hij in 1954, kort na zijn 'promotie' tot directeur, door het provinciebestuur van Drenthe werd uitgenodigd om het Provinciaal Museum te Assen verder uit te bouwen en een Provinciale monumentendienst op te zetten. Bij zijn afscheid gaf Helbers een aardige schets van zijn succesvolle werkwijze. 'Ik achtte het niet een taak voor iemand die hier de boel moest opzetten', zo stelde hij, 'om voor een gedetailleerde administratie te zorgen. Geen papier en geen gepraat. Ik kom uit een zakengezin; misschien dat daaruit te verklaren valt, dat ik altijd kort en zakelijk ben in mijn brieven en gesprekken. Maar dan behalve als ik iets vragen moet. Dan doe ik het steeds op de boerenmanier en begin eerst over iets anders'.

Opgelucht, maar tegelijkertijd met pijn in het hart, verliet Helbers Gouda, de stad waar hij zoveel herinneringen had liggen. Drenthe stelde hem niet teleur. In een onbekrompen sfeer, niet gehinderd door financiële problemen, kon hij al zijn talenten aanwenden om het Provinciaal Museum naar zijn inzicht in te richten. Maar 'zijn hart bleef bij Gouda omdat hij nog zoveel 'had kunnen en willen doen, als hij daartoe de financiële ruimte had gekregen.. Het heeft Helbers dan ook goed gedaan toen bleek dat Gouda hem niet was vergeten. In 1978 werd hij vanwege zijn grote verdiensten voor de stad benoemd tot ereburger van Gouda. Als initiatiefnemer tot de verplaatsing van de gevelsteen van Dirck Volkertsz Coornhert viel Helbers in 1987 de eer te beurt de verplaatste steen te onthullen. Een jaar later was hij opnieuw te gast in Gouda,nu om de opening te verrichten van de nieuwe opstelling van de kleipijpen in De Moriaan. In juni 1990 overleed Helbers op 87-jarige leeftijd. Aan een werkzaam leven was een einde gekomen. Zijn inspanningen voor Gouda zijn niet tevergeefs geweest. De beide Goudse musea vormen in belangrijke mate zijn nalatenschap.

Helbers àls historicus.

Het aantal publikaties over het Goudse verleden dat Helbers het licht deed zien, is aanzienlijk. Hij werkte mee aan boeken, schreef artikelen voor tijdschriften en publiceerde in diverse dagbladen. De meeste bijdragen hebben een gebouw tot onderwerp of zijn genealogisch van aard. Genealogie was een ware passie voor Helbers. Zijn belangstelling voor de Goudse pijpmakers bijvoorbeeld valt te verklaren uit het feit dat hij in vrouwelijke lijn van hen afstamde. Jarenlang ook was Helbers redacteur van het ***Bijblad van de Nederlandsche Leeuw*** waarin stamreeksen zijn opgenomen, waaronder die van zijn eigen familie en van zijn echtgenote. Voor zover bekend publiceerde Helbers zijn eerste artikel over Gouda, dat de Sint-Janskerk tot onderwerp had, in Onze ***Kopschool.*** Van groot belang, zowel uit historisch als kunsthistorisch oogpunt, was 'zijn bijdrage over de merken en het merkenrecht van de pijpmakers te Gouda. In deze fraai uitgegeven publikatie geeft Helbers een overzicht van de door de pijpmakers gehanteerde merken, zoals afge-

Prinses Juliana wordt tijdens haar bezoek aan Gouda in 1947 begroet door een diep buigende G. C. Helbers. A. R. van de Putte (links op de foto) kijkt belangstellend toe.
Foto: Streekarchief Hollands Midden.

Toespraak door G. C. Helbers ter gelegenheid van de (her)opening van de Goudse Musea op 19 februari 1938.

drukt op het verpakkingsmateriaal, alsmede een kunsthistorische beschouwing over de uitvoering van het 'lofwerk', de sierlijke omlijsting van het merk. De verpakkingsmerken zijn naar eigenaar alfabetisch gerangschikt, een vanuit genealogisch oogpunt voor de hand liggende keuze. Een andere belangrijke bijdrage, over het stadhuis, verscheen in de zevende verzameling ***Bijdragen van Die Goude*** Het is de meest diepgravende studie over de geschiedenis van het stadhuis die tot op heden is verschenen.

In 1954 schreef Helbers een artikel in de ***Goudsche Courant,*** waarin hij stelde dat de herdenkingssteen van Coornhert moest worden verplaatst. Het gebeeldhouwde portret van deze humanist, die de laatste jaren van zijn leven in Gouda doorbracht, was in 1940 geplaatst in het pand Oosthaven 5 1, in de veronderstelling dat dit het voormalige woonhuis van Coomhert was. Helbers twijfelde toen echter al aan de juistheid van de plaats, zodat hij bij de onthulling om nadere informatie vroeg. Hem werd meegedeeld dat het niet mogelijk was de lokatie exact te bepalen. Dit onbevredigende antwoord bleef Helbers bezighouden. Bij het raadplegen van de oude belastingcohieren, ten behoeve van een onderzoek naar de Goudse plateelindustrie, ontdekte hij bij toeval dat het huis waarin Coomhert zijn laatste levensjaren had doorbracht, was gelegen tussen de Molenwerf en de Lange Noodgodstraat. Hij kwam daarbij uit op het gebouw van de sociëteit De Reunie. Van origine bestond dit pand uit twee huizen. Op de plaats van de zuidelijke helft van de sociëteit stond - aldus Helbers - eens het woonhuis van de grote humanist. Weinig krante-artikelen over het Goudse verleden hebben zoveel reacties opgeleverd als dit. Een jarenlange discussie volgde met als uiteindelijke resultaat de verplaatsing van de herdenkingssteen naar De Reunie in 1987. Het was Helbers die de eer ten deel viel de verplaatste steen te onthullen.

Het laatste artikel dat Helbers over Gouda schreef, handelt over de geschiedenis van het Goudse plateel in met name de zeventiende eeuw, de periode waarin deze aardewerksoort vermaard was in binnen- en buitenland. Deze publikatie uit 1956, die vrijwel het gehele vierde nummer van het ***Mededelingenblad vrienden van de Nederlandse ceramiek*** omvat, heeft door de gedetailleerde informatie over de Goudse plateelbakkers en -schilders vooral voor genealogen betekenis.

De artikelen die Helbers schreef, bevatten veel gedetailleerde informatie, een genealoog eigen. Het merendeel daarvan is gebaseerd op archiefonderzoek. In tegenstelling tot de meeste van zijn collegae op het terrein van de Goudse historie schreef Helbers veelal vanuit een vraagstelling. Vandaar dat zijn artikelen goed zijn gestructureerd, hetgeen de leesbaarheid ervan heeft bevorderd. Opvallend is, gezien zijn functie van conservator en later van directeur van de Goudse musea, het geringe aantal bijdragen dat Helbers schreef over kunsthistorische onderwerpen.

Samenvatting.

De belangrijkste verdienste van Helbers ligt in zijn werkzaamheden als conservator van de Goudse musea. In deze hoedanigheid wist hij De Moriaan in te richten naar de eisen van zijn tijd. Zijn belangrijkste wapenfeit is de verbouwing en inrichting van het museum Catharina Gasthuis. Daarnaast was hij een verdienstelijk genealoog, die tevens op het gebied van de lokale geschiedenis publiceerde. Een aantal van zijn artikelen over Gouda hebben ook thans nog niets aan waarde ingeboet.

BIBLIOGRAFIE G. C.HELBERS (UITSLUITEND GOUDA)

1. De Grote of Sint-Janskerk te Gouda, *Onze* Kopschool 1941 (afl. 3) 2-4.
2. De hofjes te Gouda. Het hofje van mr. Cornelis Cincq, ***Die Goude 3*** (1941) 65-70; 4 (1943) 83.
3. De merken en het merkenrecht van de pijpmakers te Gouda, in: ***Goudsche pijpen*** (Gouda 1942) 23-242. Nederlandse, Duitse en Franse tekst.
4. De 'ambten' in een burgergeslacht te Gouda in de achttiende eeuw. [Het erfelijk ambt van turftonster en bierdrager], *Die Goude* ***4*** (1943) 75-77.
5. J. J. Bertelman, stadsteekenmeester en mede-oprichter van het Stedelijk Museum. ***Die Goude 4*** (1943) 78-82.
6. Gouda in vroeger eeuwen, De Haven en omgeving, *Trouw* (30 november 1946).
7. Gouda in vroeger eeuwen. Merkwaardige gebouwen, Trouw (5 december 1946).
8. Gouda in vroeger eeuwen. De omgeving van de Sociëteit. [De Reunie, Oosthaven 17], Trouw (7 december 1946).
9. Ons Vorstenhuis en de Goudsche pijpmakers, ***De Nederlandsche Leeuw 64*** (1947) 90-93.
10. De herkomst en oudere generaties van het geslacht Polvliet. [Gouda, 16de en 17de eeuw], *De* ***Nederlandsche Leeuw 64*** (1947) 305-306.
11. Abraham van Beveren te Gouda. [Schilder van stillevens, 1675-1677], ***Oud Holland 62*** (1947) 164.
12. Uit Gouda's verleden. De geschiedenis van een patriciërswoning. [Westhaven 52, Peperstraat 124], *Trouw* (18, 20, 27 januari 1947).
13. Gouda 675 jaar. Floris de Vijfde maakte de stad zelfstandig, ***Goudsche Courant*** (19 juni 1947).
14. 'In den Slijpmolen van Sarasijn'. Amateurkunstkring heeft een centrum. [Groeneweg 26], *Goudsche* ***Courant*** (18 december 1948).
15. Gorinchem als concurrent van de Goudse pijpenstad in de tweede helft van de achttiende eeuw, ***Die*** *Goude* 6 (1949) 118-122.
16. Hoe het interieur van het stadhuis er in 1743 uitzag. Meesterschilder Nicolaas Roëll knapte het voor f 730.- op, *Goudsche Courant* (22 september 1951).
17. De geschiedenis van het gebouw en zijn voorgangers.[Stadhuis], ***Die Goude 7*** (1952) 153-156.
18. Met tekeningen van Leo K. Zeldenrust. ***Wandelingen door oud Gouda*** (Gouda 1954): Nederlandse en Engelse tekst.
19. Een historische vergissing. Coornhert's herdenkingssteen moet worden verplaatst, *Goudsche* ***Courant*** (7 april 1954).
20. Wel een historische vergissing. 'Coornhert's gedenksteen moet toch worden verplaatst, *Goudsche Courant* (21 april 1954).
21. Waar nu het GEB zetelt, stond eens Mariaklooster, *Het Vrije* ***Volk*** (24 juni 1955).
22. De geschiedenis van het oude Goudse plateel, *Mededelingenblad* ***vrienden van de Nederlandse ceramiek 4*** (1956).

Verantwoording

Medewerking:
Het artikel kwam tot stand dankzij de medewerking van mevrouw dr. M. Helbers-Molt, waarvoor mijn dank.

Geraadpleegde literatuur:

Bijblad van de *Nederlandsche Leeuw* ('s-Gravenhage 1950) 122-129,200.
Goudsche ***Courant*** (21 juni 1954; 4 november 1978; 28 augustus 1987; 28 juni, 4 juli 1990).
Nieuwe Zuid-Hollander (26 juni 1952; 5 maart, 1 april, 21 juni 1954).
Holland ***Silhouet*** (24 februari 1988).
Goudse ***Post*** (24 juni 1987).
Het Vrije Volk (21 juni 1954).